

OKRĄGLY (237) *ai*

o *jasne*.

comp okrągłszy (2), [okrągłszy].

sg m N okrągły, [okrągłszy] (55). ◊ *G* okrągłego (8); -ého (3), -(e)go (5). ◊ *A* okrągły (13). ◊ *I* okrągłym (1). ◊ *L* okrągłym (2) *BibRadz*, *SienLek*, okrągł(e)m (1) *BudBib*. ◊ *f N* okrągłą (21), okrągła (1), okrągł(a) (22); ~ (*attrib*) -ą (18); ~ (*praed*) -ą (3) *OpecŻyw*, *Mącz* (2), -a (1) *Leop*. ◊ *G* okrągłój (6); -ój (1), -(e)j (5). ◊ *A* okrągłą (8). ◊ *I* okrągłą (1). ◊ *L* okrągłój (2); -ój (1), -(e)j (1). ◊ *n N* okrągł(e), okrągłysz(e) (18). ◊ *G* okrągł(e)go (9). ◊ *A* okrągł(e) (5). ◊ *I* okrągł(e)m (1). ◊ *L* okrągłym (4). ◊ *pl N subst* okrągł(e) (19). ◊ *G* okrągłych (25). ◊ *A subst* okrągł(e) (11). ◊ *I m* okrągł(e)mi (1). ◊ *f* okrągł(e)mi (1) *Mącz*, okrągłymi (1) *SienLek*. ◊ *n* okrągłyszemi (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XIX w.*

Mający kształt koła lub kuli (237) : Centrum, Każdey okrągley rzeczy poźredni punkt. *Mącz* 47b.

a. *Kolisty lub o kształcie zbliżonym do koła; też mający podstawę kolistą: walcowaty, stożkowaty; rotundus Vulg, PolAnt, Mącz, Calag, Calep, Cn; circularis, cylindraceus, orbiculatus, teres Mącz, Calep; encyclius, turbinatus Mącz; bulbosus, encyclios Calep; orbicus Cn* (116) : Też ielſcze korona zlotá ielſt okrągłá/ niemaiątz końtza *OpecŻyw* 187; *Murm* 140; *Mymer*¹ [29²]; *BartBydg* 103 [2 r.]; [złotogłów] Korzeń ma biały okrągły iakho chrzan *FalZioł* I 92d; to ziele [...] Liſtu ielſth małego á okrągłe⁸⁰ *FalZioł* I 139c, I 107c, IV 41a, V 11v; gdy twarz będzie rumiana okrągła [...]. Takowy też muſi być dobry. *GlabGad* N3, Dv, N6, N6v, P3v; *MiechGlab* 70; *Andrzejek* yelſth vyſzokyego wzroſthv, okrągłego liczą *LibMal* 1554/183v, 1545/107v, 1554/183v [2 r.]; *KromRozm III* B6v; *GliczKsiąż* H8v; *Vkaſz* teſz ielſtze/ gdzieć Kryſtus roſkazał/ ábyſ ty wielki okrągły opłathek brał/ offiárawał/ y ludziom proſtym vkażował? *KrowObr* 184; *Leop* 3.Reg 7/12; *KItlik* [...] czarni, na niem ſeretow okrągłych płaſkich [...] 19 *WyprKr* 29v, 18, 28, 41, 53, 61 (10); *BibRadz* 2.Par 4/2; *Pochowan* [...] obyczáiem pogáńſkim/ vſypano ná iego grobie wyfoką gorę okrągłą a darny okłádżiono *BielKron* 340v; dał pieczęć krolewſką okrągłą ná głowne liſty vczynić *BielKron* 367v, 78, 286v, 287v, 461v; *Palanga*, *Wátek*/ okrągłe drewno które pod cieſi álbo co tákowego podkládáyą y ná niem taczáyą. *Mącz* 273b; *Convallis*, *Okrągła niwá*/ że wſzech ſtrón wokoł góry máyąca. *Mącz* 474d, 54c, 76a, b, 90e, 103c (17); *SienLek* 26v, Yyy; *KochMon* 23; *Calag* 307a; *Wzywáli go*/ á on [...] z obłoku okrągłego vmawiał ſye z niemi. *KochPs* 149; *KochPhaen* 4; *Amphitheatrum* – *Okrągli dom wrzimian do grania*. *Calep* 64a, 192b, 201a, 255b, 282b, 362b (9); *Ielſt cháłupa okrągła*/ z błotá vlepiona *KmitaSpit* C3v.

W przeciwstawieniu: »okrągły ... granowity« (1): gałáſki nie ſą okrągłe ale nieiako granowite *FalZioł* I 113d.

W porównaniach (3):

~ *Jako comparatum* (2): [*elefant*] kopyta okrągłe iáko tálerze/ á roſpadłe kopytá ma *BielKron* 452; *Mącz* 454b.

Jako comparandum (1): mogą być wycérklowané džiury [w *źlobie*] ty^m czopém ták wielkié iáko tálerz okrągły *Strum* G. ~

W charakterystycznych połączeniach: *okrągłe(-a, -y) budowanie, chałupa, ciało [= słońce], czapka, dno, dom, drewno, feret(ek) (9), gałązka, gora, kawalek, kopyta, korzeń, lice (4), lichtarz, list (2), łuska, niwa, obłok, oczy (2), opłatek. padoł, pieczęć, plac, placek (2), płaszcz, pstrocina, rzecz (2), skala, stol (2) szyba, talerz (5), tarcza, wieczko, wieniec, wysep.*

Wyrażenia: »okrągły wkoło« (1): Vczynił też Morze (álbo koćiel ná vmywánie) lane/ wíferz ná dziełięć łokci/ od kráiu iednego do drugiego/ okrągłe w koło [*per circuitum*] *Leop 3.Reg 7/23.*

»okrągła(-y) forma, kształt, figura« [*w tym : forma albo kształt (1)*] [*szyk 3:1*] (2:2:1): *Scutula, Okrągła figurá takiego kształtu yáko páyący zwykli czynić. Mącz 376c, 76b; Ten kościół [...] od Krześcianow potym wymurowan okrągłym kształtem BielKron 265; SkarŻyw 456.*

»okrągłe(-y) kołko, cerkiel« [*szyk 1:1*] (1:1): *Hemicyclus. Połowicá cerklá/ połowicá okrągłego kółká. Mącz 154c, 376d.*

geom. »okrągła linea« = *koło* (3): *Okrągła Linea ieft/ która wkoło idąc/ przychodzi to tegóż Punktu/ od którego łye poczęła. GrzepGeom C2, C2 [2 r.].*

»nogi okrągłe [= *krzywe*]« (2): *pálce [Marcholt miał] krotkie á miáffe/ nogi okrągłe March¹ A2; March³ T7.*

»pismo okrągłe« = *prawdopodobnie kursywa* (1): *vżywać takiéy krèłki może we wízelákim písmie/ bądź łácińńkim okrągłym/ bądź w Werfaléch JanNKar F.*

»okrągły podługowaty« = *owalny* (2): *pontalow okrągłych podługowatich ieft 106. WyprKr 39 [idem] 61v.*

»na poły okrągły« (2): *Pelta, Máła tárcicá [lege: tarczycá 'mała tarcza'] ná poły okrągła. Mącz 287d; Erat autem aedificium in specie hemicycli Nápoły okrągłe yákoby puł miefiácá. Mącz 454b.*

»średni między długim a okrągłym« = *owalny* (1): *Twarz frzednia między długá á okrągłą/ [...] znamio(nuje) człowieka ku wízem rzeczám godne⁸⁰ GlabGad N2.*

»okrągły (w)schod« = *kręcone, ślimakowate schody; cochlea (coclea) Murm, BartBydż, Mącz, PolAni; cochlis Murm (5): Murm 136; Coclea, dicitur circumflexus per circulum ascensus in muro aut turri, okrągły wschod BartBydż 29; Drzwi Komory Średniey były ná práwey łtronie Domu/ do ktorey chodzono po okrągłym łchodzie BibRadz 3.Reg 6/8; Mącz 58c; BudBib 3.Reg 6/8.*

»wzdłuż okrągły; długi a okrągły« = *walcowaty; teres Calep (2;1):* *Cylindrus, Kámienny álbo drzewiány wał/ długi á okrągły/ którym dno gładzá y vbiyáyá Mącz 76b; Cylindraceus – Wdłuż okrągły, wałkowaty. Calep 283a, 1056b.*

Zestawienia: [*n-pr* »Maryja Okrągła« = *Santa Maria Rotonda; kościół powstały z przekształconego Panteonu: Kto też Maryje zliczy po wszytkich królestwach? [...] Jedna w sławnym Loreckim usiadła kościele [...]. Druga w Rzymie na wietrznym Ołtarzu usiadła [...]. Tamże też Lilijowa, Okrągła, Różana BogowieFałsz 186.]*

bot. »[kobyli] okrągły szczaw« = *Rumex obtusifolius L.; szczaw tępolistny, roślina z rodziny rdestowatych (Polygonaceae) (2):*

~ *W przeciwstawieniu:* »okrągły szczaw ... ostry« (2): *Gdy naydziełz napisano w receptach to flowo prófto kobyli łszczaw/ tedi małz rozumieć okrągły łszczaw/ á nie ołthry FalZioł I 73a, I 73b. ~*

Szeregi: »okrągły albo kręcony« (1): Cochlea, [...] Et in aedificiis Okrągły albo kręcony wchód/yaki w murzech bywa. *Mącz* 58c.

»obli, (i) okrągły« = *teres atque rotundus Mącz* [szyk 2:1] (3): Teres structura, Okrągłe/ oble budowanie. *Mącz* 449d, 449d [2 r.].

Przen (4) :

a) *Logiczny, zrozumiały, zwięzły* (3) : Historia orbem quendam contextumque desiderat, Historia chce okrągłą á yednę z drugiej roftącą rzecz mieć. *Mącz* 267c.

α) *O wypowiedzi* (2) : Lecż iednák wczyniwfzy Dionifius tę obmowę okrągłą, przedsię tak dálej rzecz śwą wypráwue *CzechEp* 412; Iełcze okrągleyfzemi fłowy tego wfzystkiego ogárnienie iednego Senatorá. *SarnStat* 65; [CiceroKosz b].

b) *O łatwości wymowy języków samogłoskowych* (1) : bo w tych dwu mowach [greckiej i łacińskiej] kfykánia niemálz ábo bárzo máło/ á iest coś okrągłego/ iż ięzyk bez trudności wyrzyna kázde fłowo. *Górndworz* F7.

α. *Zaokrąglony, niespiczasty* (3) : Czemu człowiek miedzi infzymi zwierzęti łam ma wfzy okrągłe. *GlabGad* B8v, B8v, O8.

b. *Kulisty, półkulisty lub o kształcie zbliżonym do kuli; wypukły; globosus, spheralis Mącz, Calep, Cn; orbiculatus Mącz, Cn; glomerosus, gyratus, rotundus Cn* (120) : na łamym wirzchu te⁸⁰ ziela głoweczki roftą okrągłe po dwu y po czterzech *FalZioł* I 111c; Samicza [pokrzyku] tedy ma [...] lífthy kładące fie po ziemi/ á w poľrodku líftow iabłufzka okrągłe pozołciałe *FalZioł* 1 86c, I 56d, 61a, d, 65d, 85d (15); tak też y czoło im będzie okrągleyfze fuffze á trochę poroľte tim też lepzy rozum wkażuje *GlabGad* N4, B2v, B3, B8v, H7, M6v (10); *WyprKr* 11; Náfze záfię towáry Hífzpánfkie tak płáciły. [...] Fárákulá koralow białych zá thyfiąc faw. [...] Koralow okrągłych zá fiedm fét faw. *BielKron* 454v, 135; Trochiscus [...], Maluczkie okrągłe áptekárskie kołaczki. *Mącz* 466c, 28a, 146c [3 r.], 154c, 205b, 267c, 408a; Niektorą po bárwie cudney á brzuchu okrągłym poznác gdy Syná nośi. *SienLek* 112v, 79, Yyy; Przes iáblko okrągłe/ rozumie fie świat tento *HistRzym* 91v, 97v; *WujJud* 164v; Bulbosus – Okrągły wfzeliaki korzeń. *Calep* 142a, 142a, 458a, b, 997b; [Koriándru gładkiego cukrowanie: Ná dobrze ochędożony Koriánder/ ley fprzodku dobrze wrzący cukier. Ale náoľtátku [...] ma tym lżey wrzec/ A to dla tego/ áby tym okregleyfzy mogł być/ y wfęfzych žiarn *SienHerb* 527b].

W połączeniu szeregowym (1): Kupę rożnych kámieni názbieráią: to wielkie/ to máłe/ to okrągłe/ to gránifte/ to dľugie *SkarKazSej* 676a.

W przeciwstawieniu: »podługowaty (a. przedługowaty) ... okrągły« (5): czirwona cebula á przedługowata iest mocnieyfza j oftrfza niźli okrągła cebula y biała *FalZioł* I 27b, I 9d, III 3b; *GlabGad* B3, H7.

W porównaniach (3): Gdyż ten świat okrągły iako kula *LudWieś* A4; Feretow okrąglicz na kľztalt spheri 66. *WyprKr* 40; Radix gemmeae rotunditatis, Ták okrągły yáko perlá. *Mącz* 143b.

W charakterystycznych połączeniach: *brzuch okrągły(-a, -e), cebula* (2), *chleb, czoło* (4), *feret* (2), *gallas, gaľuszki, głowa* (6), *głoweczki [u rośliny], gorka, jabľ(usz)ko* (5), *jagody, jajca, kadzidło, kamień* (2), *kołaczki, koral, korzeń* (2), *materyja, nasienie* (5), *nos, rzecz, safir, sztuczki, ślimak, ziarn(ka)* (2).

Wyrażenia: »okrągła(-y) figura, kształt« (2:1): Czemu głowa człowiecza iest okrągła [!]. (-) Bowiem okrągła figura iest na godnieyła ku przyjęciu wlię wiela rzeczy *GlabGad* B2v, D2; *Turbinatio*. Okrągły/ kończyły xtałd yako grufzká. *Mącz* 470a.

»kula, gałka okrągła« = *sphaera Mącz, Calep; globus sphaeralis, pila Mącz* [szyk 5:4] (8:1): *BielŻyw* 151, 152 [2 r.]; vłała mi lie [z *woszczku*] dziwna potwora/ Iakoby wielka okrągła kula *LudWieś* A4; *Hemisphaerium*, Połowicá Sphery/ to yest okrągłey kule *Mącz* 154c; *Sphaera*, Latine *Globus*, *Kuklá/ gałká okrągła Mącz* 407d, 299c, 399c; *Calep* 997b.

»okrągłe niebo« [szyk 3:2] (5): *Górndworz* L15v; *Wieczorna gwiazdo/ któręy/ ná okrągłym niebie/ Ogień nád ziemią goré KochEpitCat* 110 [*idem*] 110; *KochPhaen* 11; *KołakCath* B3.

»perła okrągła« (13): *Feretkow fęcznańskie, na kazdim dwie perle Oriankie okrągłe. WyprKr* 19, 3, 3v, 14, 14v, 17 (12); *Orites, gemma est globosa specie, [...] Perłá Okrągła. Mącz* 269b.

»okrągły przyszyrzem« = *owalny* (1): [*Wronie oko*] iest rzecz okrągła przyszyrzem *FalZioł* I 94c.

»okrągły puklowany« = *wypukły* (1): *feretow okrągłych puklowanych. 90 WyprKr* 66.

»okrągły wyniosły« = *wypukły* (1): *Umbo in gemma, Okrągła wyniosła wyłokość ná drogim kámieniu. Mącz* 501d.

»okrągła(-y) ziemia, świat« [szyk 3:3] (5:1): *RejWiz* 145v *marg*, Dd4v; *RejZwierc* 3; *Do ćiebie [...]* przydą wżycy/ co po ziemi Okrągłęy chodzą *KochPs* 92; (*nagł*) NA DRVGIE OBRAZY: Świat. (-) OKrągły świat powożi czas z zawitą głową *KochMRot* C; *Zawjeft* 17.

Zestawienia: *hot.* »kokornak, rast (*a.* rastowe korzenie), smolnik okrągły(-e)« = *Aristolochia clematitis* L. (*Rost*); *kokornak powojnikowy, bylina z rodziny kokornakowatych (Aristolochiaceae) – mająca okrągłe bulwki* [szyk 11:4] (10:4:1): *SMolnik/ iesth dwoy rodzai iego/ ieden iest przedługowaty á drugi okrągły FalZioł* I 9d, I 10b, c, 155b; *Ktemuż wśufz Rałtowe okrągłe korzenie SienLek* 58v; *Kokornak okrągły/ Fumaria rotunda, liue Capnos: Ründe holwurtz. SienLek* 240, 58, 85v, 90, 111v, 127 (11).

»rzepa okrągła« = *Brassica campestris* L. (*Brassica rapa* L.) (*Rost*); *rzepa polna, roślina z rodziny krzyżowych (Cruciferae)* (1): *Napus – Rzepa okrągła. Calep* 687b.

Szereg: »okrągły abo obli« (1): *Nos długi á zewżąd iednako okrągły abo obli znamio(nuje) człowieka ku dobremu proftego á na złe mądrego GlabGad* N8.

α. *Obły, niekanciasty, niespiczasty* (8) : Iesth riba długa okrągła *FalZioł* IV 42d, IV 41d, 44c; Iakoż te^go znak iest w kropiach wodi ktore okrągłe widamy, á to dla tego iż też woda w czałoći fwego żywiołu okrągła iest *GlabGad* B8v; CZemu żołądek iest okrągły. (-) Bowiem gdyby miał kąti zawże by lie tam nieco pokarmu załtanowiało *GlabGad* E6v, D2, D5v.

Synonimy: *okoliczny, okolny.*

Cf NIEOKRĄGŁY